VERONICA PĂCURARU

Institutul de Filologie
(Chişinău)

CU PRIVIRE LA INOVAȚIILE LEXICALE ŞI DEZAMBIGUIZAREA LOR SEMANTICĂ PRIN EXPANSIUNE CONTEXTUALĂ (abordare epistemologico-lexicografică)

Abstract. The study discusses some controversial aspects of lexical innovations, including the status of a new/recent word; the status of a new/recent meaning of a word from general language (or a particular term); „a neological feeling" of the speakers in relation to a new/recent vocabulary item; innovation processes of special vocabularies and of the common lexicon of the Romanian language; the ability of new/recent terms to become polysemantic; polysemy of new/recent vocabulary elements and imminent semantic ambiguities; contextual expansion and semantic disambiguation of new/recent polysemantic vocabulary units; lexicographical treatment of set phrases or of those on the edge of becoming set, formed on the basis of pivot-terms, etc. The research results are based on analysis of examples selected from general and special dictionaries, media, and websites.

Keywords: lexical innovation, resemantization, neosemy/neosemant, polysemy, semantic ambiguity/ disambiguation, contextual expansion, poly-lexicality.

Plasat în siajul investigațiilor consacrate inovațiilor lexicale, studiul de față îşi propune să trateze unele dintre aspectele pertinente şi, totodată, controversate ale elementelor de vocabular noi/recente din limba română, în particular. Întrucât sintagmele terminologice în circulație *cuvânt nou (creat)/ cuvânt recent* şi *sens nou/ sens recent*, prin care sunt desemnate în mod curent elementele de vocabular ce țin de fenomenele respective, au, în general, conținuturi vagi, noțiunile pe care le redau aceste sintagme necesită a fi precizate, mai ales în sensul identificării fenomenului concret la care se referă fiecare dintre aceste denumiri, dar şi, urmând unele opinii izolate, în cel al stabilirii unor limite temporale convenționale, capabile să certifice statutul de cuvânt nou/recent şi/sau pe cel de sens nou/recent al unui element de vocabular (de obicei, cuvânt din limba generală, dar nu în exclusivitate).

Chiar de la început precizăm că cercetarea noastră la capitolul dat nu îşi propune ca scop nemijlocit soluționarea problemei privind identificarea statutului de neologism al unui cuvânt. Mai mult decât atât, suntem pe deplin conştienți de faptul că definițiile pentru faptele de limbaj ce corespund acestor concepte teoretice, atestate în lingvistica românească, dar şi în cea a mai multor limbi contemporane, pun insuficient în evidență diferența specifică dintre caracterizări de tipul *element (de vocabular/lexical) nou – element (de vocabular/lexical) recent,* sens nou – sens recent, iar cercetătorii ezită în continuare în a da o definiție strictă, unanimă noțiunilor corespunzătoare acestor

BDD-A6762 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:08 UTC)

sintagme terminologice, inclusiv în a fixa nişte limite cronologice riguroase de demarcare a statutului de neologism al unui cuvânt – unitate a limbii generale sau a unei limbi speciale (a unei terminologii).

În această ordine de idei, e de subliniat că în lingvistica românească se conturează o serie de luări de poziție, în mare parte coincidente sau complementare, privind fenomenele şi epistemele menționate mai sus. Astfel, în timp ce în dicționarul de termeni lingvistici al lui Gh. Constantinescu-Dobridor [1] la definirea noțiunii de neologism accentul este pus, în primul rând, pe statutul de noutate al unei unități de limbă şi pe faptul că acest statut trebuie considerat în strânsă legătură cu etapa de dezvoltare a limbii respective, în dicționarul de ştiințe ale limbii (autori A. Bidu-Vrănceanu et alii [2]), se subliniază ideea că un neologism nu poate fi identificat operațional decât într-un segment sincronic concret al limbii generale, prin raportare nemijlocită la limba standard sau la anumite limbaje specializate (tehnico-ştiințifice), considerate din aceeaşi perspectivă sincronică. În aceeaşi albie conceptuală se situează şi lingvista I. Busuioc, atunci când susține că „... conceptul <neologism> e mult mai complex şi nu poate fi cuprins, delimitat prin eticheta atât de simplă a „noului", iar [...] cercetătorul care ar vrea să-l definească/descrie este confruntat cu un proces, nu mai puțin complex, şi anume acela de formare a acestor noi unități lexicale, pe care nu îl poate trece cu vederea şi nici nu trebuie s-o facă" [3, p. 1]; or, „procesul de inovare de care se leagă funciar conceptul de neologism este un fenomen natural în fiecare limbă, [...] căci evoluția şi însăşi comunicarea umană trece prin necesitatea inovației lexicale" [*Idem*].

În acelaşi timp, unii autori din lingvistica franceză, în special J. Prouvost şi J-Fr. Sablayrolles [4], pun în evidență un aspect pe cât de important, pe atât de controversat al problemei luate aici în discuție: existența unui aşa-numit „sentiment neologic" în raport cu un element de vocabular recent, care ar putea persista o perioadă anumită la vorbitorii unei limbi şi a cărui durată ar fi greu de stabilit. Or, în epoca contemporană, când viteza de răspândire a informației noi şi posibilitățile de comunicare interumană sunt sporite, ipostaza de neologism a unui element de vocabular este realmente relativ scurtă, întrucât, după cum bine arată şi I. Busuioc, cu referire la limba română, în particular, „în universul nostru marcat de instantaneitatea comunicării [...], durata de sentiment neologic se restrânge drastic. Dacă la mijlocul secolului trecut acesta avea o valoare de 10-15 ani, în prezent nu ar fi foarte prudent din partea lexicografilor să propună un dicționar de neologisme care să recenzeze unități lexicale mai „vechi" de cinci ani" [3, ibidem].

Trebuie să constatăm totuşi că părerile privind aşa-zisul „sentiment neologic" sunt împărțite, ele lăsând loc pentru discuții în contradictoriu. Mai mult chiar, pretinsa durată a „sentimentului de neologie" care, conform unora, nu trebuie să fie mai mare decât cinci ani, reprezintă, de fapt, o caracteristică incertă şi, într-un anumit fel, puțin relevantă pentru un element de vocabular nou/recent, şi încercarea unora de a impune pentru această presupusă durată nişte limite temporale riguroase, tranşante se arată a fi o inițiativă riscantă, chiar ingrată, întrucât succesul/insuccesul ei depinde de o multitudine de factori determinanți, de natură diversă. Din aceste considerente anume, fluctuațiile

BDD-A6762 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:08 UTC)

privind stabilirea duratei statutului de element de vocabular nou/recent nu ar trebui să surprindă pe nimeni; or, a priori e cunoscut faptul că ea este variabilă şi dependentă de mai mulţi factori cu rol hotărâtor în această privinţă. Cert e însă faptul că limba este un sistem, şi orice cuvânt împrumutat sau nou format a fost cândva nou, iar inovaţiile lexicale (inclusiv cele semantice) nu se pot manifesta decât în vorbire, în texte, şi impunerea lor în circuitul larg nu se poate face decât prin dicţionare. De aceea preocuparea cea mai importantă a cercetătorilor lingvişti şi a lexicografilor care se angajează să fixeze şi să lanseze în uzul general astfel de elemente de vocabular ar consta nu atât în a stabili durata „sentimentului neologic" al vorbitorilor limbii în raport cu ele, ci, mai ales, în a le identifica în uz şi a pune în evidenţă caracteristicile lor lingvistice şi semantice pertinente, asigurându-le astfel un tratament lexicografic care să vină în conformitate cu necesităţile de comunicare ale unui număr de utilizatori cât mai larg.

Observările efectuate asupra unor corpusuri de exemple ce atestă existenţa unor elemente de vocabular noi/recente, extrase preponderent din surse mass-media, dar şi din dicţionarele de limbă generale şi speciale, permit a trage concluzia că inovarea lexicului românesc se înfăptuieşte, în special în ultimul timp, prin intermediul unor unităţi terminologice noi, care au menirea de a acoperi golurile noţionale apărute, mai ales, odată cu progresul tehnico-ştiinţific. De regulă, unităţile de vocabular noi apar în cadrul unor procese inovatoare, diferite ca origine şi formă de manifestare, dar menite să reflecte schimbările din evoluţia societăţii. În mod curent, aceste procese sunt reprezentate de: *împrumutul şi traducerile din alte limbi* (în speţă, din engleză, franceză, germană etc.), *crearea de cuvinte-termeni noi*, *resemantizarea unor cuvinte obişnuite din limba generală* şi *resemantizarea/reterminologizarea unor termeni speciali*.

E de subliniat şi faptul că elementele de vocabular noi/recente, apărute pe căile sus-menţionate, urmează un parcurs de integrare specific şi diferit, în acelaşi timp: de obicei, ele se încadrează majoritar, mai întâi, în diferite terminologii speciale, ca mai apoi să se angajeze, deşi nu în totalitate, în procesele de inovare a lexicului comun al limbii. În această ordine de idei, se impune şi constatarea că *determinologizarea*, ca unul din procesele inovatoare cele mai active în raport cu lexicul comun al limbii, deţine un loc aparte printre celelalte procese, şi ea se reduce, preponderent, la aşa-numita *banalizare* (alias utilizare curentă în limba generală) a termenilor speciali tehnico-ştiinţifici [6, p. 112-113], care survine, mai ales, în urma *laicizării ştiinţelor* [7, p. 10-15] şi a *democratizării limbajelor specializate*. Or, nu încape îndoială că în societăţile contemporane se observă un interes tot mai sporit al unui public tot mai larg pentru termenii tehnico-ştiinţifici noi. Din acest motiv anume, cele mai multe dintre cuvintele recente, după cum acuză uzul, au iniţial o referenţă care poate fi calificată drept „mondenă" (întrucât constituie apanajul doar al unui cerc restrâns de utilizatori – profesionişti); ulterior însă, parte dintre ele capătă statutul de unitate denominativă referenţială obişnuită, în timp ce altele rămân a fi doar „semnificaţie pură" [5], şi doar primele dintre ele se lexicalizează, obţinând statutul de unităţi ale codului limbii, pe când celelalte rămân să joace în continuare rolul de unităţi ale terminologiilor speciale, făcând astfel doar demonstraţia posibilităţilor sistemului limbii de a reflecta schimbările la zi din mediul extralingual.

BDD-A6762 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:08 UTC)

Totodată, la o analiză a proceselor subiacente dinamicii actuale a limbii, se poate constata, în primul rând, că integrarea în lexicul limbii generale a unităților de vocabular noi presupune, mai întâi de toate, interacțiunea dintre sistem şi locutori în gestiunea lexicului, iar, în al doilea rând – că inovarea lexicului limbii generale este tot mai mult determinată de democratizarea societății, în general, fapt care implică o deschidere, fie şi parțială, a codurilor ştiințifice şi a celor tehnico-profesionale şi permite unor elemente de vocabular să circule în sensuri diferite: fie din limba generală către limba specială (ca neosemante, apărute în urma resemantizării unora dintre cuvintele obişnuite din limba generală, în cadrul proceselor de terminologizare sau de reterminologizare a acestor cuvinte), fie în sens invers, din limba specială către limba generală (atunci când ele se determinologizează, ca urmare a utilizării în comunicarea cotidiană a unui număr tot mai mare de termeni din diverse limbaje specializate de către un public non profesionist tot mai larg).

Cele mai productive dintre procesele actuale de inovare a vocabularului românesc sunt totuşi împrumutul şi traducerea din alte limbi (din engleză, în cea mai mare parte), dar şi resemantizarea cuvintelor obişnuite din limba generală (alias *neosemia*[1]), ultimul dintre ele având drept rezultat terminologizarea sau re-terminologizarea cuvintelor respective, achiziționarea de către ele a unor valori denominative noi [5]. În această ordine de idei, e de remarcat că neosemantele, care reprezintă fapte de limbaj ce derivă din „dinamica semantică" [8, p. 34], în particular, fapte de discurs ce au drept bază de proveniență cuvinte obişnuite din limba generală resemantizate, dețin un loc aparte printre elementele de vocabular noi/recente. Considerate prin prisma tipologiei dinamicii lexicale româneşti propuse de M. Avram, ca fapte de limbaj, acestea constituie aşa-zise *noutăți lexicale parțiale* sau *resemantizări*. Ca procese însă, ele alcătuiesc „dinamica semantică" propriu-zisă şi reprezintă nişte „procese de inovație semantică care se fondează pe raporturi contextuale, preponderent pe aferențe" [9, p. 97], iar, după cum pe bună dreptate afirmă F. Rastier şi M. Valette, „pentru a le caracteriza ca inovații, trebuie să evităm a le considera a priori drept simple deformări ale unor tipuri (prototipuri) preexistente; mai mult chiar, cazurile de neosemie urmează a fi abordate prin prisma descrierii reconfigurării contextuale în termeni de modificare a trăsăturilor generice care marchează apartenența elementului respectiv la un domeniu [**de practică socială,** *completarea noastră*, *V.P.*] ..."[2] [9, idem].

Una din tezele actuale referitoare la dinamica limbii şi la studiul acesteia în contemporaneitate, susținută majoritar de cercetători, rezidă în faptul că dezvoltarea ştiințifică şi explozia informațională au determinat nu numai încetățenirea unor procese specifice acestei dinamici, dar şi, după cum e firesc, schimbarea viziunii asupra termenilor

[1] Folosit inițial în domeniul italienisticii, de către Tullio de Mauro, care îl lansează realmente în circuitul lingvistic, prin intermediul lucrării sale *Dizionaretto di parole del futuro* (2006), termenul *neosemie* este ulterior preluat de către lingviştii francezi F. Rastier şi m. Valette (2009), care exprimă o viziune mult mai amplă asupra fenomenului de referință. (Cf.: RASTIER, F., VALETTE, M. *De la polysémie à la néosémie*. În: *Français moderne*, 2009, vol. 77, n 1, p. 97-116; IDEM, şi în linie: *Texto!*, janvier 2009, vol. XIV, n 1.)

[2] Traducerea citatului din limba franceză ne aparține, *V.P.*

BDD-A6762 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:08 UTC)

(care, de altfel, reprezintă principala masă a elementelor de vocabular noi/recente), preschimbarea teoriei terminologice inițiale, în special, a celei a lui Wüster[1], conform căreia cuvintele căpătau calificarea de termen numai dacă întruneau calitățile unei etichete şi, respectiv, pentru ele nu erau acceptate relațiile semantice de polisemie, sinonimie sau antonimie[2]. În prezent însă, lingviştii tind tot mai mult spre acceptarea ideii că unitățile terminologice împărtăşesc numeroase trăsături comune cu alte unități ale limbii naturale. Se admite chiar şi faptul că termenii speciali, ca semne lingvistice specifice – unități ale limbajelor specializate tehnico-ştiințifice, sunt foarte dinamici şi, în virtutea „migrației conceptelor", au capacitatea de a trece, cu uşurință, dintr-un domeniu specializat în altul, achiziționând sensuri noi şi reterminologizându-se. În consecință, ei devin unități polisemantice şi dobândesc astfel un statut special – cel de „termeni inter-domeniali" sau „termeni inter-disciplinari". Iar interdisciplinaritatea, care a devenit o calitate a domeniilor şi subdomeniilor apărute ca urmare a exploziei informaționale din ultimul timp, impune şi o nouă abordare a polisemiei. Or, „faptul că o unitate lexicală corespunde mai multor (minimum la două) semnificații [...] este departe de a fi o imperfecțiune a limbilor naturale; aceasta este o proprietate a vocabularului general, fiind o consecință normală şi obligatorie a vieții limbilor: sensurile cuvintelor se nasc unele din altele" [10, p. 122-123][3]. În acelaşi timp, după cum s-a menționat anterior, prin exemple multiple e demonstrat şi faptul că, datorită unei tendințe pronunțate spre democratizarea limbajelor specializate actuale, termenii dobândesc capacitatea de a se banaliza, trecând masiv din lexicul specializat în lexicul comun.

Eşantioanele de corpusuri prezentate în continuare, care reprezintă unități noi/recente din vocabularul actual al limbii române, sunt chemate să valideze unele din tezele dezbătute aici, în special pe cele referitoare la diferitele procese de inovare lexicală inerente limbii române contemporane, dar şi pe cele ce vin în legătură cu capacitatea de a se polisemiza ale unora dintre elementele de vocabular noi/recente, care ajung să posede în sincronie mai multe sensuri. Acest demers urmăreşte, în principal, scopul de a scoate în evidență mijloacele de care se face uz în mod curent pentru prevenirea/eliminarea ambiguităților semantice iminente în cazul polisemiei unităților de vocabular în cauză, accentul fiind pus pe interpretarea semantismului mostrelor selectate, prin prisma mai multor factori identificatori, precum: relaționarea unităților de vocabular respective cu contextele situațional-comunicative de utilizare a lor, pentru a fixa domeniile de practică socială de care aceste cuvinte-unități terminologice țin în mod obişnuit şi situațiile de comunicare tipice, în care ele pot apărea în mod curent; raportarea lor la dicționarele de limbă existente, mai ales în vederea stabilirii legăturilor dintre sensurile terminologice

[1] Pentru unele detalii privind teoria terminologică a lui Wüster şi receptările ei contemporane, a se vedea, în particular: J. Humbley, *Vers une réception plurielle de la théorie terminologique de Wüster: une lecture commentée des avant-propos successifs du manuel Einführung in die allgemeine Terminologielehre.* În: *Langages,* 4/2007 (nr. 168), p. 82-91. [şi în linie, disponibil pe: www.cairn.info/revue-langages-2007-4-page-82.htm, văzut la 03.09.2012].

[2] Referitor la relațiile semantice ale termenilor, a se vedea, în special: H. Bejoint, *A propos de la monosémie en terminologie.* În: *Meta,* vol. 34, 1989, nr. 3.

[3] Traducerea citatului din limba franceză ne aparține, *V.P.*

BDD-A6762 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:08 UTC)

noi/recente şi celelalte sensuri ale cuvântului respectiv (în cazurile când aceste unităţi constituie sensuri terminologice ale unui cuvânt polisemantic din limba generală); reperarea mijloacelor de identificare/dezambiguizare a diferitelor sensuri ale unităţilor de vocabular noi/recente, în cazurile când ele acuză polisemie în sincronie etc. Or, cu referire la termenii speciali noi/recenţi, se poate vorbi fără mari ezitări despre o polisemie a lor în sincronie, într-o anumită secvenţă de timp (atât cât la vorbitorii limbii persistă „sentimentul neologic" în raport cu aceste unităţi de vocabular), dacă aceşti termeni acuză pluralitate de sensuri noi/recente. Căci, chiar dacă în mod tradiţional se considera că termenii unui domeniu sau ai unei ştiinţe se caracterizează prin univocitate, precizie şi non-ambiguitate, practica demonstrează totuşi că, în sincronie, se conturează clar posibilitatea lor de a se polisemiza, ei dezvoltând fie o *polisemie internă*, fapt remarcat de lingvişti ca modalitatea prin care un termen capătă mai multe sensuri în cadrul aceluiaşi domeniu de practică socială şi care se manifestă, de obicei, la cuvintele ce denumesc conceptele cu frecvenţă mare, fie o *polisemie externă*, care se atestă atunci când termenii dintr-un domeniu intră în relaţie cu limba comună, generală sau cu terminologiile din alte domenii [11, p. 114], dând astfel naştere, mai ales în ultimul caz, la o terminologie ce ar putea fi calificată drept „interdomenială".

După cum acuză corpusurile lingvistice, unul din mijloacele de dezambiguizare semantică, de care se face uz în mod frecvent în cazul polisemiei termenilor speciali, este *valorizarea diferitelor sensuri ale termenilor polisemantici prin expansiune contextuală,* ceea ce, de fapt, reprezintă un mecanism cu funcţie identificatoare, care presupune construcţia unor sintagme explicative ce pot căpăta, în timp, statutul de unităţi denominative ale limbii. Astfel, polisemia şi polilexicalitatea se manifestă, în acest caz, ca două procese contigue, opuse dar complementare, care îşi partajează echilibrul general al sistemului limbii la nivelul de funcţionare al unităţilor de semnificaţie şi de care limba face uz pentru a-şi reînnoi lexicul, dar şi pentru a preveni/elimina ambiguităţile semantice iminente în cazul polisemiei cuvintelor, în particular. Or, polisemia, apărută ca o consecinţă a neosemiei, acoperă acea parte a lexicului, care nemijlocit ţine de acţiunea voluntară, voită a vorbitorilor asupra unităţilor de vocabular-termeni speciali, în timp ce polilexicalitatea tinde să-şi asume în uzul curent funcţia unui instrument nou – cel de exprimare a sensului, instrument care, fiind preluat frecvent de către un număr mare de vorbitori, se impune drept unul din mijloacele eficiente de dezambiguizare a diferitelor sensuri ale unităţii devenite polisemantice şi drept unul care poate genera chiar unităţi de vocabular polilexicale noi, independente, ca sintagme stabile sau pe cale de a se stabiliza. Or, multe dintre neosemante, atunci când implică neapărat dimensiunea sintagmatică, sfârşesc prin a da naştere la unităţi denominative polilexicale, autonome, care iau forma unor sintagme cu caracter stabil.

Corpusurile selectate conţin, aşadar, mai multe exemple edificatoare, care vin să valideze aserţiunile de mai sus. Astfel, termenul ***criză***, care la origine ţinea mai mult de domeniul medicinei, posedă în actualitate un sens relativ vag, care se precizează prin raportarea lui nemijlocită la diferite fenomene din viaţa socială. Pentru conformitate, prezentăm definiţia sensului său din *DEX online* (Sursa: *MDN – 2000*):

Criză *s.f.* 'Manifestare violentă a contradicţiilor; moment periculos şi decisiv; tulburare'.

BDD-A6762 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:08 UTC)

După cum se vede clar, în definiție accentul este pus pe ideea de intensitate şi de marcare a unei rupturi în manifestarea sau în derularea anumitor fenomene. Aceasta practic face ca termenul ***criză*** să se apropie, în mare măsură, de eurisemie ca un tip specific de relații categoriale lexico-semantice, iar exemplele prezentate în continuare vin să probeze faptul că expansiunea contextuală contribuie în mod deosebit la precizarea diferitelor accepțiuni terminologice ale unei unități de vocabular polisemantice. Or, în diferite dicționare contemporane, acest termen este prezentat ca unul care acuză în sincronie mai multe semnificații ce se actualizează în cadrul diferitor sintagme care se raportează la domenii de practică socială diverse. Cazul în sine ilustrează, prin excelență, situația prezenței la un termen a așa-zisei polisemii externe. Căci, pentru precizarea (alias, dezambiguizarea) diferitelor sensuri pe care le posedă în sincronie, termenul în cauză, după cum acuză mostrele selectate din mai multe izvoare (în speță, *DEX online; MDN – 2000; DICSR*; *Wikipedia; Google.ro; surse mass-media* etc.), apare în uz întrebuințat în combinații diferite, dar întotdeauna ca un determinant urmat de diverşi determinanți, pentru a da naştere la o serie de sintagme cu un caracter mai mult sau mai puțin stabil, ce ar putea fi luate drept unități terminologice autonome care se raportează la domenii de activitate şi practici sociale distincte. A se compara, de exemplu:

1. *s.f.:* ***criză ecologică***, „stare critică a mediului ambiant dintr-o regiune, o țară, o macroregiune sau chiar din întreaga lume (***criză ecologică globală***), generată de utilizarea irațională a resurselor naturale, de poluarea aerului şi a apei, de creşterea volumului de deşeuri şi reziduuri industriale”;

2. *s.f.:* ***criză economică***, „fază a ciclului economic caracterizată în economia contemporană prin scăderea rentabilității întreprinderilor, creşterea inflației, accelerarea concentrării financiare şi a multinaționalismului economic, începutul unor revoluții tehnologice, modificarea structurii cererii mondiale de produse industriale, creşterea şomajului)”;

3. *s.f.:* ***criză energetică***, „fenomen economico-social complex reflectat prin insuficiența resurselor energetice clasice, în raport cu nivelul tehnicii şi tehnologiei, cu repartizarea inegală a acestora pe glob şi cu caracterul exploatării lor”;

4. *s.f.:* ***criză instituțională***, „fază critică în dezvoltarea (unui stat), constând în blocarea activității principalelor sale instituții”;

5. *s.f.:* ***criză de guvern***, „perioadă când un guvern a demisionat, iar altul încă nu este format”;

6. *s.f.:* ***criză ministerială***, „perioadă intermediară între demisia şi formarea unui guvern”.

Din exemplele de mai sus, care reprezintă mai multe sintagme lexicalizate (sau pe cale de lexicalizare), se conturează clar concluzia că termenul ***criză*** poate fi calificat drept unul interdomenial şi că**,** prin intermediul polilexicalității, el dezvoltă în actualitate o polisemie externă, iar sensul fiecărei îmbinări nou create cu termenul-pivot ***criză*** este în funcție de determinantul adăugat care, de fiecare dată, îi este asignat drept un sem diferențial, ce precizează sensul termenului ***criză***, dar şi apartenența lui domenială. În contextul dat, lexicografii ar trebui să mediteze nu doar asupra identificării semantismului acestui termen polisemantic, dar şi asupra autonomiei lexicale a fiecărei

BDD-A6762 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:08 UTC)

dintre aceste sintagme stabile (sau pe cale de stabilizare, ca unități polilexicale) şi, eventual, să le trateze în dicționar ca pe nişte unități de intrare independente, cu toate că tradiția lexicografică contemporană tinde să prezinte astfel de unități polilexicale drept sensuri plurale ale unui lexem-pivot, alimentând astfel iluzia că semnificația fiecărei secvențe polimembre este ataşată la polisemia unuia dintre constituenții săi. Or, în realitate, fiecare dintre aceste secvențe polilexicale posedă un sens global, autonom, care nicidecum nu se reduce la suma sensurilor constituenților săi, şi de aceea aceste sintagme ar trebui tratate în termeni de separare, de autonomie, şi nu în termeni de integrare, de polisemie, deşi, la prima vedere, s-ar părea că ele admit o lectură dublă: pe de o parte, una literală, compozițională, la nivelul fiecărui constituent al sintagmei, iar, pe de altă parte, una globală, prin care se face abstracție de funcționarea autonomă a fiecăruia dintre constituenți. Cert este însă un singur lucru: fiecare dintre aceste segmente lingvistice – sintagme acoperă o noțiune şi posedă un sens unic, care se exprimă prin una din categoriile lexico-semantice generale (în cazul dat, *stare, fază, perioadă, fenomen* etc.), ce structurează gândirea în limba în cauză, şi anume din aceste considerente sintagmele date urmează a fi interpretate ca atare, drept entități autonome, ce reprezintă în sine unități actuale sau potențiale ale sistemului lexical al limbii.

Argumente probatorii în raport cu ideile dezbătute aici prezintă şi exemplul cuvântului ***mamă*** care, ținând la origine de lexicul comun al limbii, a dezvoltat în ultimul timp unele sensuri noi, specializate, ce au luat forma unor sintagme cu o arie de întrebuințare relativ mare, unele dintre ele tinzând chiar să se încadreze în lexicul comun al limbii. A se confrunta, pentru conformitate:

1. *s.f.*: ***mamă-surogat***, femeie care dă naştere unui copil (al unui cuplu străin, de obicei printr-o înțelegere prealabilă), dintr-un embrion obținut prin fecundarea ovulului unei alte femei incapabile de a duce la bun sfârşit sarcina; ***mamă purtătoare***; ***mamă de împrumut.*** (Sursa: *DEX online*; *DICSR*, Litera, 2011**)**

2. *adj. invar.*: ***instituție-mamă***, care deține locul central într-un sistem; principal. (Sursa: *DICSR*, Litera, 2011)

3. *s.f.*: ***firmă-mamă (***sau ***companie-mamă***), sediul central al unei firme (sau al unei companii) care are mai multe reprezentanțe – filiale. (Sursa: *DICSR*, Litera, 2011)

După cum se vede clar, aceste formații polilexicale sunt alcătuite dintr-un nucleu comun (termenul-pivot ***mamă***) şi diverşi sateliți, ante- sau postpuşi, iar poziția diferită a sateliților în raport cu termenul-pivot ***mamă*** face oarecum dificilă stabilirea clasei gramaticale la care aparțin aceste sintagme ca entități, precum şi a statutului lor ca eventuale unități de vocabular, care poate fi cel de cuvânt compus sau cel de locuțiune. Exemplele demonstrează că în dicționarul ce a servit drept sursă de corpusuri sintagmelor formate cu acest cuvânt li se atribuie, în principal, două valori gramaticale distincte – una substantivală (**1.**; **3.**) şi una adjectivală (**2.**), deşi, se pare, toate aceste formații polilexicale posedă, în globalitatea lor, doar valoare substantivală, şi nicidecum adjectivală. Şi, întrucât aceste sintagme întrunesc mai degrabă condițiile unui cuvânt compus decât pe cele ale unei locuțiuni, ele ar trebui considerate ca atare, drept cuvinte compuse cu elementul ***mamă***, care, fie că actualizează un „raport sintactic de subordonare atributivă apozitivă” [12, p. 10] (vezi exemplul ***mamă-surogat***), fie că acuză un „aspect

BDD-A6762 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:08 UTC)

asintactic", datorat unei relații „de subordonare de tip atributiv substantival" [12, ibidem] (vezi exemplele ***instituție-mamă***, ***firmă-mamă***, ***companie-mamă***). Particularitatea acestor sintagme construite în baza elementului ***mamă*** ar rezida, mai degrabă, în specificul funcționării termenului ***mamă*** care, aflat în componența lor în calitate de suport, acuză „utilizare în extensitate" și nu „utilizare intensională" [13, p. 179], ceea ce face ca aceste compuse să trimită la referenți deosebiți de cei care reprezintă, în mod obișnuit, ansamblul de „obiecte" cărora li se pretează cuvântul din limba generală /mamă/. Ceea ce este însă incontestabil, cu referire la aceste formații polilexicale care au în calitate de element-pivot cuvântul ***mamă,*** e faptul că sensul global al fiecăreia dintre ele se află în raport de similitudine, în principal, cu sensul originar, denotativ, al cuvântului /mamă/ din limba generală. Sub acest unghi de vedere, într-un dicționar general al limbii, atare sintagme ar urma să fie prezentate, prin prisma unei abordări integraționiste, globale, drept neosemante, adică drept sensuri noi, legate ale cuvântului polisemantic /mamă/. Afirmația rămâne valabilă și pentru un eventual dicționar de cuvinte și sensuri noi/recente, întrucât actualmente la vorbitorii limbii mai persistă încă „sentimentul de neologie", fapt care permite a face legătura dintre polilexicalitatea acestor formații și polisemia termenului-pivot ***mamă***.

Cert e că dimensiunea sintagmatică a acestor formații nu face decât să demonstreze un lucru evident: atunci când polisemia unităților lexicale este împinsă la extremă, ea conduce la extensiunea, prin intermediul unor unități polilexicale, a paradigmei lexicale asociate unității-pivot, asigurând prin aceasta prevenirea/eliminarea ambiguităților semantice eventuale.

Concluzii

Corpusurile lingvistice selectate au validat, pe deplin sau parțial, ipotezele de plecare ale acestui studiu referitor la unele dintre „punctele nevralgice" ale inovațiilor lexicale și au demonstrat, totodată, că, atunci când apar anumite goluri lexicale, vorbitorii de limbă română sunt blocați, în mare parte, fie în soluții de împrumut (sau, mai rar, de traducere), fie în denumirea referenților noi prin cuvinte existente deja în limba generală sau prin termeni speciali din anumite domenii de practică socială, cărora le atribuie sensuri noi, contribuind prin aceasta ca elementele de vocabular în cauză să se polisemizeze. Adeseori însă, pentru evitarea ambiguităților semantice iminente în cazul polisemiei, vorbitorii limbii recurg la diverși termeni mini-definiții, care iau forma unor sintagme explicative, ce constau dintr-un termen-pivot cu expansiuni de diferite tipuri, dar care respectă întotdeauna ordinea secvențială determinat/determinant, ca un indiciu al terminologiei primare. Interesul deosebit pe care îl suscită exemplele cu sintagme de felul celor prezentate mai sus constă în a demonstra că varierea semantică pe care o cunosc unitățile de vocabular de natură neologică și care în uz se actualizează sub forma unor secvențe polilexicale sfârșește prin a asigura joncțiunea dintre inovație, gramaticalizare și lexicalizare, ca trei elemente constitutive ale inovării lexicale.

Chiar și termenii speciali care constituie unități de vocabular noi/recente sunt apți de a se polisemiza, dezvoltând fie o polisemie internă, fie una externă (atunci când se reterminologizează), în raport cu domeniul de practică socială unde funcționează la origine, iar diferitele sensuri ale termenilor polisemantici se actualizează conform

BDD-A6762 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:08 UTC)

unor mecanisme specifice, în particular: modificarea de trăsături generice (nucleare) sau re-categorizarea lexico-semantică, fapt cauzat, preponderent, de schimbarea domeniului de practică socială în care termenul funcționează inițial (de fapt, această mutație funcțională de natură semantico-cognitivă rezidă în alunecarea sensului termenului dintr-un domeniu de practică socială în altul, în așa-zisa redomenializare a termenului); valorizarea diferitelor semnificații ale termenilor polisemantici prin expansiune contextuală (fapt care certifică tendința lor spre polilexicalitate, mai ales pentru prevenirea/eliminarea ambiguităților semantice iminente în asemenea situații, dar şi una din tendințele actuale în terminologia primară – cea de denumire a noțiunilor noi prin intermediul unor sintagme mini-definiții cu funcție de unitate terminologică).

Cert este un singur lucru: o abordare pur semasiologică în raport cu inovațiile lexicale actuale se arată insuficientă pentru identificarea semantismului lor. Utilizată fiind în exclusivitate, o atare metodă nu ar putea decât să ducă la absolutizarea unui prejudiciu metafizic, conform căruia orice cuvânt polisemantic ar avea un sens principal, comun, de la care ar deriva toate celelalte sensuri subordonate. Or, în realitate, lucrurile stau uneori cu totul altfel: fiecare dintre semnificațiile unui cuvânt polisemantic este determinabilă, în primul rând, de *contextualitate* [14], şi în discurs, semnificațiile unei unități de vocabular/lexicale polisemantice pot varia în dependență de *contextul lingvistic concret* şi/sau de *contextul pragmatic* pe care îl constituie *situația de comunicare* şi *domeniul de practică socială* în cadrul căruia funcționează ele ca termeni. Mai mult decât atât, uneori se întâmplă ca semnificațiile asociate unui semnificant să nu aibă, în mod necesar, elemente de sens comune, şi atunci e cazul să se vorbească nu de sensuri multiple ale unui cuvânt-termen polisemantic, ci chiar de unități lexicale/terminologice diferite, autonome; chit că ele tind să se impună ca autonome, întrucât iau forma unor sintagme care în timp devin stabile şi se lexicalizează, îndeplinind funcția de locuțiune sau de cuvânt compus. Iată de ce, la identificarea inovațiilor lexicale şi la tratamentul lor lexicografic se cere a îmbina armonios metoda semasiologică cu metoda pragmatică, conjugând semantica cognitivă, categorială, cu cea referențială, dar şi cu pragmatica.

Procesele semantice inovative, care se atestă în limbile naturale la etapa contemporană şi care sunt în legătură directă cu fluctuațiile şi mişcările din diferitele limbaje specializate, au ca efect (sau, uneori, drept cauză a producerii lor) domenializarea/redomenializarea [15] alias terminologizarea/reterminologizarea sensurilor noi ale acestor elemente de vocabular/lexicale, adică alunecarea unui semem al unui cuvânt polisemantic din limba generală (sau a unui semem al unui termen special dintr-un anumit domeniu) către un domeniu de practică socială diferit de domeniul de origine, fapt care, în consecință, impune autonomizarea acestui sens nou, recunoaşterea lui ca unitate independentă în cadrul unui limbaj specializat sau chiar al sistemului lexical al limbii dacă el se banalizează). Astfel, sub diverse unghiuri de vedere, un atare element nou/recent e pasibil de a fi prezentat (într-un dicționar general al limbii sau în unul special, de cuvinte şi sensuri noi/recente) fie ca un semem aparte al unui cuvânt/termen polisemantic (atunci când se urmează o concepție lexicografică integraționistă, lexicentristă), fie ca o unitate lexicală independentă, autonomă (în cazul când se promovează o concepție polilexicală asupra elementelor de vocabular, exprimată în termeni de separație a unităților polilexicale ce tind spre autonomie semantico-lexicală, denominativă şi funcțională).

BDD-A6762 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:08 UTC)

Aşadar, în virtutea mai multor factori convergenți, sub un unghi de vedere lexicografic, formațiile polilexicale – sintagme stabile sau pe cale de a se stabiliza, trebuie considerate drept mărci ale unor sensuri noi, aparte ale cuvintelor terminologizate din limba generală şi/sau ale termenilor speciali reterminologizați. Astfel de formații compuse, apărute în urma expansiunii contextuale a unor elemente-pivot, admit, aşadar, cel puțin două *parcursuri interpretative* posibile, şi anume: unul *lexicentrist*, conform căruia ele urmează a fi considerate drept sensuri ale unui cuvânt polisemantic (alias, *neosemante*) şi altul *polilexemic*, în conformitate cu care ele ar trebui declarate drept structuri sintagmatice stabile sau secvențe discursive lexicalizate, cu statut de unități denominative independente, adică de unități autonome – *neonime*.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Constantinescu-Dobridor Gh. *Dicționar de termeni lingvistici*. – Bucureşti, Editura Teora, 1998.

2. Bidu-Vrănceanu A. et alii. *Dicționar de ştiințe ale limbii*. – Bucureşti, Nemira, 2001.

3. Busuioc I. *Despre neologisme şi neologie* [în linie]. Disponibil pe: http://www.litere. uvt.ro/documente_pdf/articole /uniterm/uniterm4_2006/ileana_busuioc.pdf, văzut la 12.11.2012.

4. Prouvost J., Sablayrolles J.-F. *Les néologismes*. – Paris, PUF, 2003.

5. Cusin-Berche, F. et Mortureux, M.-F. – *Autonymie et néologie*. În: Authier-Revuz J., Doury M., Reboul-Toure S. *Parler des mots: Le fait autonymique en discours*, 2004. [şi în linie]. Disponibil pe: http://www.cavi.univ-paris3.fr/ilpga/autonymie/theme3/cusin-berc.pdf., văzut la 05.10.2012.

6. Mortureux M.-F. *La lexicologie entre langue et discours*. – Paris, Ed. Sedes, 1997.

7. Cabré M. T. *Terminologie et linguistique: la théorie des portes*. În: Diki-Kidiri, M. (ed.), *Terminologie et diversité culturelle*. *Terminologies nouvelles*, juin 2000, nr. 21.

8. Avram M. *Noutăți reale şi noutăți aparente în vocabularul românesc actual*. În: „Limbă şi literatură", vol. 1, 1998, p. 31-36.

9. Rastier F., Valette M. *De la polysémie à la néosémie*. În: „Français moderne", vol. 77, nr. 1, 2009, p. 97-116; Idem, „Texto!", vol. XIV, nr. 1, janvier.

10. Niklas – Salminen A. *La lexicologie*. – Paris, Armand Colin, 2005.

11. Stoichițoiu-Ichim A. *Creativitate lexicală în româna actuală*. – Bucureşti, Editura Universității, 2006.

12. Stoichițoiu-Ichim A. *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate.* – Bucureşti, BIC ALL, 2007.

13. Martin R. *Pour une logique du sens*. – Paris, Presses Universitaires de France, 1992.

14. Păcuraru V. *La contextualité et la désambiguïsation sémantique des signes lexicaux*. În: „Studii şi Cercetări de Onomastică şi Lexicologie (SCOL)", Anul IV, nr. 1-2, Craiova, Editura SITECH, 2011, p. 240-260.

15. Rastier F. *Le terme: entre ontologie et linguistique*. În: „La banque des mots", nr. 7, 1995, p. 35-65.

BDD-A6762 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:08 UTC)